

УДК 338.22

Белікова Н.В.

кандидат економічних наук, доцент, вчений секретар
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України

НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

У статті обґрунтовано базові теоретико-методологічні аспекти формування концепції здійснення економічних реформ, спрямованих на трансформацію моделі економічного розвитку країни та її регіонів. Висунуто та доведено наукові гіпотези, які розкривають основні закономірності перебігу економічних реформ. Представлено відповідні їм концептуальні положення.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, модель економіки країни, економічні реформи, концепція, механізм реформування, державна політика.

Белікова Н.В. НАУЧНОЕ ОБОСНОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ И ЕЕ РЕГИОНОВ

В статье обоснованы базовые теоретико-методологические аспекты формирования концепции проведения экономических реформ, направленных на трансформацию модели экономического развития страны и ее регионов. Выдвинуты и доказаны научные гипотезы, которые раскрывают основные закономерности реализации экономических реформ. Представлены соответствующие им концептуальные положения.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, модель экономики страны, экономические реформы, концепция, механизм реформирования, государственная политика.

Belikova N.V. SCIENTIFIC SUBSTANTIATION OF THE CONCEPT REFORMING THE ECONOMY OF THE COUNTRY AND ITS REGIONS

The basic theoretical and methodological aspects of formation the concept of economic reforms designed to transform the economic development model of the country and its regions have been justified in the article. Scientific hypothesis, which reveal the main regularities of the implementation of economic reforms have been advanced and proven. The corresponding conceptual provisions have been presented.

Keywords: socio-economic development, model of the economy, economic reforms, concept, mechanism reform, public policy.

Вступ. Процес реформування моделі економіки країни та її регіонів набуває особливої актуальності в період стагнації соціально-економічного розвитку. В сучасній літературі достатньо широко представлені дослідження закономірностей економічних та соціально-політичних трансформацій в роботах О. Абашиної [1], О. Белокрилової [2], В. Гейця [3], І. Жилиєва [4], Г. Клейнера [5], В. Полтеровича [6], Дж. Стігліца [7], А. Шохова [8] та ін. Проте дотепер не сформовано єдиний підхід до проектування економічної реформи як комплексу заходів із передбачуваними результатами. Крім того, складну наукову проблему становить врахування помилок попередніх етапів реформування та стратегічне планування реформаторських заходів за допомогою дорожніх карт.

Як свідчить світова практика, розробка ефективної стратегії реформ має відбуватися за такими параметрами: формування переліку ключових напрямів реформування; їх структуризація й формування певної послідовності; визначення швидкості, результативності та ресурсного забезпечення окремих реформ; розбудова дорожньої карти реформ.

Метою статті є обґрунтування стратегічних аспектів

концепції реалізації економічних реформ в Україні та її регіонах.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що реформи розпочинаються у періоди загострення

Рис. 1. Концептуальний підхід до реалізації реформ у країні та її регіонах

соціально-економічних проблем. Із цього погляду досить важко зробити помилковий вибір моменту для початку здійснення реформ. Проте якщо дослідити цю проблему більш глибоко, то стає зрозумілим, що не всі проблеми суспільства потребують для вирішення глибокого з огляду втручання та витрат за ресурсами інструменту, такого як реформи. Насправді до початку реформ мають виконуватися дві умови:

- наявність глибоких проблем та негараздів у функціонуванні соціально-економічної моделі країни;
- наявність достатніх ресурсів усіх видів для реалізації реформ.

Невірний вибір стартового моменту реформ та недостатнє їх ресурсне забезпечення значно знижують загальну ефективність запланованих заходів. Досвід України свідчить, що періодично декларовані проекти реформування економіки та суспільства за різних обставин не доводяться до кінця. Так аналіз виконання Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. [9] показав, що реалізація деяких важливих напрямів відбувалась із запізненням. Крім того, не було розроблено ряд стратегічних документів:

- стратегія управління державним боргом;
- концепція реформи соціальної підтримки;
- стратегія поліпшення інвестиційного та інноваційного клімату;
- програма модернізації базових секторів економіки та інфраструктури.

У 2014 р. стартував новий етап соціально-економічних реформ. Аналіз запропонованих проєктів [10-13] свідчить, що усі вони містять чимало характерних недоліків:

- 1) відсутня база стратегія реалізації реформ;
- 2) не чітко визначені або зовсім відсутні рекомендації щодо визначення послідовності окремих реформаторських заходів;

3) результативність деяких запропонованих реформ сумнівна, крім того відсутній обґрунтований підхід до оцінки результатів та наслідків реформаторських заходів.

З метою усунення наведених недоліків рекомендується здійснювати стратегічне планування соціально-економічних реформ з дотриманням концептуального підходу, логіка якого представлена на рисунку 1.

Запропонований підхід базується на гіпотезі щодо розуміння сутності економічної реформи як системи заходів, втіленої у нормативно-правових актах, яка дозволяє змінити одну або декілька компонент моделі економіки країни та/або її регіонів.

Таке визначення побудоване з урахуванням взаємозв'язку між сучасними теоріями та концепціями, що досліджують процеси соціально-економічних трансформацій:

- теорія еволюційного розвитку суспільства: адаптація концепції стадіального розвитку соціально-економічної системи до умов реформування;
- теорія загальної економічної рівноваги: визначення факторів, що впливають на ефективність реформ;
- теорія компаративістики: порівняння моделей економіки різних країн світу та їх типологізація;
- теорія реформ: методологічне забезпечення структурізації реформ;
- теорії транзитології та перехідної економіки: особливості соціально-економічного розвитку країни та її регіонів в умовах трансформації моделі економіки;
- теорія стратегічного планування: наукове забезпечення розробки стратегій, програм, дорожніх карт реформ.

Зазначеній гіпотезі відповідає концептуальне положення щодо необхідності планування реформ,

починаючи з діагностики функціонування моделі економіки країни. Для цього пропонується використовувати такі індикатори:

- темп зміни ВВП (падіння);
- рівень життя населення (падіння);
- державний борг (зростання);
- дефіцит бюджету (наявність).

Ініціювати економічні реформи доцільно тоді, коли виконуються умови за всіма наведеними індикаторами. Наприклад, дані МВФ свідчать, що головними проблемами України в 2014-2019 рр. будуть дуже низькі темпи економічного зростання (рис. 2) та зниження рівня життя населення.

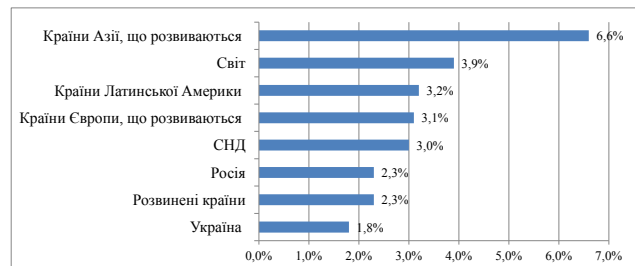

Рис. 2. Середньорічний темп зростання реального ВВП деяких країн світу у 2014-2019 рр. за прогнозами МВФ [15]

Ідентифікація проблем моделі економіки країни передбачає більш глибокий аналіз окремих компонент моделі економіки країни та/або її регіонів з визначенням переліку проблем, що потребують вирішення (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнена оцінка компонент сучасної моделі економіки України [14, с. 15]

Компонента	Рівень розвитку (загальна оцінка)	Проблеми
Власність	оптимальна структура	–
Концентрація виробництва	висока	найвища концентрація у традиційних промислових галузях
Механізм державного регулювання	високий	економіка з низьким ступенем свободи, існують великі перешкоди для бізнесу
Орієнтація зовнішньоекономічної діяльності	неоптимальна	від'ємне торговельне сальдо; неоптимальна структура експорту та імпорту продукції
Розвиток виробництва та технологій	низький	необхідність інвестицій у: – розвиток високотехнологічних галузей; – оновлення виробничої бази промислових підприємств
Людський капітал	середній	підвищення якості життя населення; стимулювання розвитку людського потенціалу
Інфраструктура	низький	модернізація об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури
Адміністративно-територіальний устрій	незбалансований	необхідність створення точок економічного зростання у регіонах напівпериферії

Ініціація реформ відбувається після визначення загальних та специфічних проблем функціонування моделі економіки країни та її компонент. На цьому

етапі формується перелік напрямів, за якими здійснюватимуться реформи та розроблятиметься стратегічний план реформ.

Стратегічний план реформ – це комплексний документ, в якому відображено перелік реформ, послідовність їх реалізації, результати та ресурсне забезпечення. План містить систему індикаторів виконання реформ, а також відповідальних виконавців. Підготовка такого документу передбачає велику роботу, спрямовану на порівняння альтернативних варіантів реалізації соціально-економічних реформ за ключовими параметрами, такими як швидкість, послідовність та суспільні витрати. Помилкове визначення будь-якого з цих параметрів загрожує невдалою реалізацією обраної стратегії реформування. Умовна лінія розділу між стратегіями шокової терапії та градуалізму проходить через характеристику ключових параметрів реформування.

На користь стратегії швидкої (шокової) реалізації реформ свідчать такі фактори:

- низька швидкість реформування може загострити наявні соціально-економічні проблеми;
- неефективність окремих реформ при необхідності комплексної перебудови соціально-економічної моделі країни;
- висока швидкість реформ не дозволяє консолидуватися їх противникам та запобігає формуванню партії «часткових реформ» [6, с. 132].

На користь уповільнення швидкості реформ та стратегії послідовної їх реалізації свідчать такі фактори:

- формування великих суспільних витрат за рахунок одночасної зміни великої кількості інститутів;
- зростання ризику провалу реформ внаслідок «кризи перехідного періоду»;
- можливість внесення коректив до загальної стратегії реформ у випадку допущення помилок в реформуванні за окремими напрямками.

На думку автора, переваги послідовної стратегії реформування полягають у тому, що результат більш ранніх реформ можуть служити базою для наступних й зменшувати витрати на них.

Крім того, сукупність проаналізованих публікацій [4-7], присвячених процесам визначення оптимальної послідовності реформ, свідчить, що більшість дослідників приділяє увагу витратам суспільства від здійснення реформаторських заходів, наголошуючи на необхідності їх оцінки. Це дає підставу висунути гіпотезу, що послідовність реформ має бути визначена так, щоб досягти мінімального рівня суспільних витрат від їх реалізації. Такий підхід дозволить зменшити опір незахищених верств населення реформам, що потенційно можуть знизити рівень їх життя, а також досягнути балансу між витратами та результатами реформ. На практиці реалізувати такий підхід найбільш ефективно можна за допомогою комбінованої стратегії реформ – частина реформ реалізується послідовно, а частина – паралельно. Паралельно реалізуються реформи, які мають на меті створити законодавчі умови для подальшої трансформації (наприклад, одночасне прийняття декількох законів, постанов тощо). Послідовно реалізуються реформи економічного блоку, спрямовані на підвищення ефективності функціонування соціально-економічної моделі країни та її регіонів.

Вибір стратегії реалізації реформ базується також на ресурсних обмеженнях. При цьому слід враховувати, що «...найбільш розвинені інститути не можуть бути впроваджені на ранніх стадіях реформ, оскільки вони не задовольняють ресурсні, політичні, культурні або технологічні обмеження» [6, с. 318].

Висновки. На сьогодні не вироблено єдиного підходу щодо формування концепції економічних реформ.

До того ж очевидно, що ключовими моментами такої концепції мають бути вибір стратегії реформування та ресурсне забезпечення її реалізації. Проведений аналіз дозволив сформулювати певні концептуальні положення реформування економіки країни та її регіонів.

Положення 1. Ефективна стратегія реформ містить такі компоненти: визначення моменту початку реформ; визначення переліку реформ та їх послідовності; визначення ресурсного забезпечення та результативності реформ.

Положення 2. Типологізація моделей економіки країн та регіонів відбувається на основі структуризації їх складових компонентів.

Положення 3. Стартовим моментом для реформ можна вважати момент фіксації наявності проблем в функціонуванні моделі економіки або її окремих компонентів.

Положення 4. Перелік реформ визначається на основі діагностики функціонування моделі економіки країни та її окремих компонентів.

Положення 5. Оптимальна послідовність реформ задається правилом: результати кожної попередньої реформи є стартовими умовами для наступної.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абашина О.В. Соціокультурні засади формування економічних систем нового типу [Електронний ресурс] / О.В. Абашина // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Npkntu_e/2010_17/istat_17/07.pdf.
2. Белокрылова О.С. Проблемы развития: этапы большого пути / О.С. Белокрылова // TERRA ECONOMICUS. – 2008. – Т. 6, № 3. – С. 169-172.
3. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: у 3 т. / за ред. В.М. Гейця, В.П. Семіноженка, Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с. – 3 т.
4. Жилияев І.Б. Визначення часу завершення соціально-економічних реформ в Україні / І.Б. Жилияев // Механізм регулювання економіки. – 2008. – № 2. – С. 214-226.
5. Клейнер Г.Б. Стратегическое планирование: основы системного подхода [Електронний ресурс] / Г.Б. Клейнер. – Режим доступу: hse.ru/data/002/854/1235/Kleiner.doc.
6. Полтерович В.М. Элементы теории реформ / В.М. Полтерович. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 447 с.
7. Стиглиц Дж. Куда ведут реформы? [Електронний ресурс] / Дж. Стиглиц // Вопросы экономики. – 1999. – № 7 – Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-658.html>.
8. Шохов А. Экономические модели европейской цивилизации и новая экономика [Електронний ресурс] / А. Шохов. – Режим доступу: <http://www.shokhov.com/2010/08/03/economic-models-europe-civilization/>.
9. Аналіз виконання Програми економічних реформ Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» протягом 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osf.org.ua/data/blog_dwnl/27.04.2011-2-2.pdf.
10. Стратегія реформ-2020 – досягнення європейських стандартів життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/31305.html>.
11. Дорожня карта реформ для Верховної ради VIII скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dl.dropboxusercontent.com/u/21472683/Dorozhnyaya_Karta_Reform_RPR.pdf.
12. Коаліційна угода (проект тільки для цілей обговорення) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://solydarnist.org/?timeline=%d0%b4%d0%be.html>.
13. Коаліційна угода від «Народного фронту» вмістилася на 2,5 сторінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/10/29/7042585/?attempt=1>.
14. Белікова Н.В. Напрями удосконалення методології структуризації економічних реформ / Н.В. Белікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 7. – С. 15-19.
15. Перспективы развития мировой экономики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/weo/2014/02/pdf/texttr.pdf>.